

sz

MAGYAR

HELYESÍRÁS'

ÉS

SZÓRAGASZTÁS'

FŐBB SZABÁLYAI.

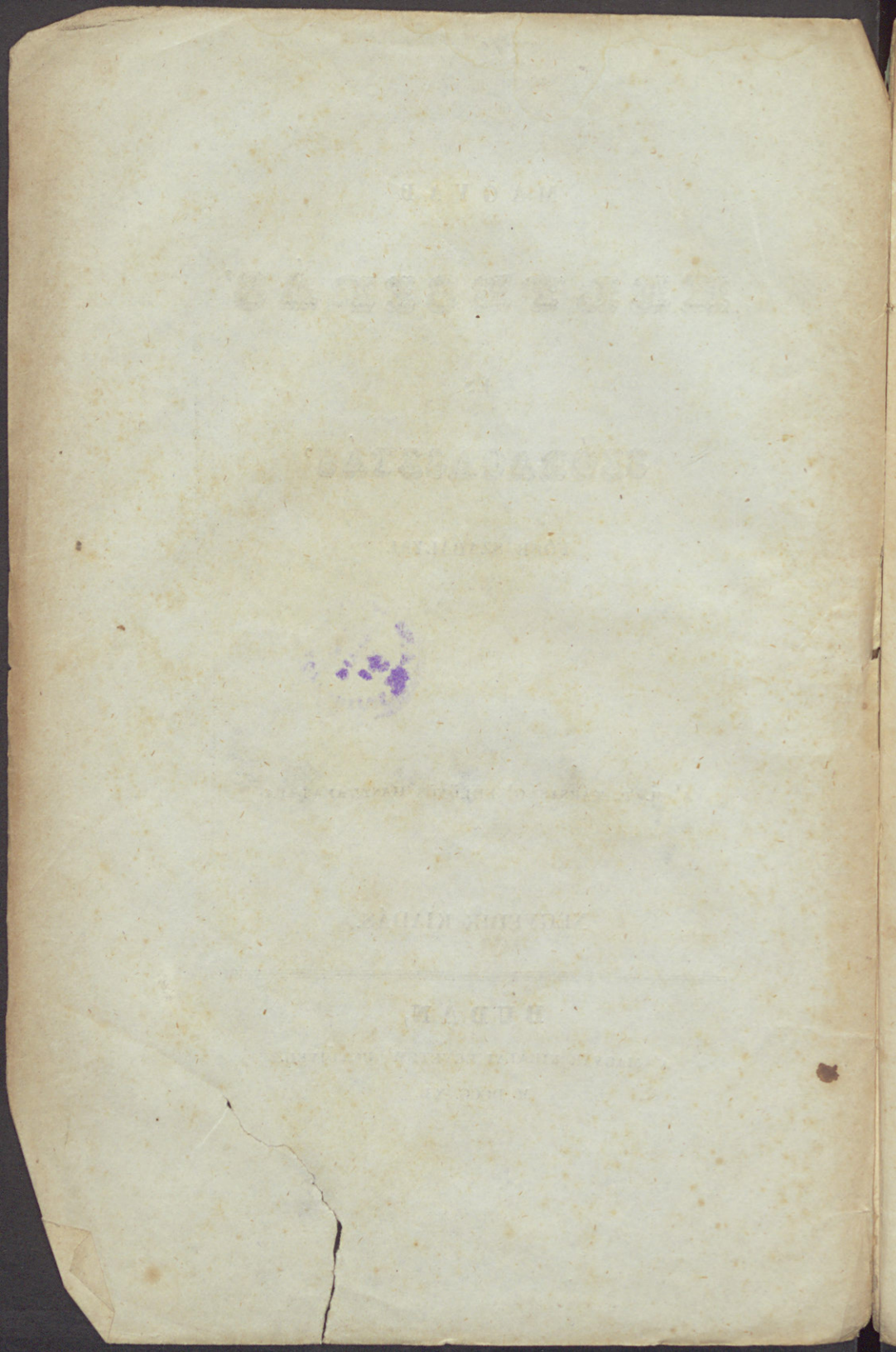
A' M. T. TÁRSASÁG' KÜLÖNÖS HASZNÁLATÁRA.

NEGYEDIK KIADÁS.

BUDÁN,

A' MAGYAR KIRÁLYI EGYETEM' BETŰÍVEL.

M. DCCC. XL.

ELŐSZÓ

AZ ELSŐ KIADÁSHOZ.

Minelőtte tökéletesen megvizsgált nagy grammaticát bocsátana ki a' magyar tudós társaság, a' helyesírásra 's a' nyelv' paradigmáira nézve kívánt bizonyos főbb szabások felett megegyezni; hogy neve alatt kijövendő évkönyveiben, folyóiratában 's hivatalos jelentéseiben, ha más meg más elmék tünnek is ott elé sajátságaik' jeleivel, az egy erkölcsi test' írása' módja tétovázó és tarka ne legyen. Mindjárt az első nagy gyűlés bizá meg tehát 1831-ben februarius' 23-d. volt ülésében a' nyelvtudomány' osztályát olly vezérjavaslat' készítésére, mellyben a' beszéd' minden részein végig menvén, az így vagy amugy-írás' helyesebb okait példákkal világosítsa meg 's ide tartozólag a' nyelv' szórágasztásait is irná össze. A' második nagy gyűléskor, 1832. martius' 11-d. és 12-d.

megvizsgálá az együtt volt társaság e' javaslatot 's itt következik, a' miben az, fenn említett céljából, megegyezett.

Minden időre már meghatározottaknak azonban a' társaság nem vallja e' szabásokat, sőt, ha mit a' folyton folyó nyelvisméret, szavak' lelke és alkotja körül elválasztóbban kifejt, annak előre kiköti későbbi javítását 's ezt magának különösen a' magyar nagy grammatica' készítésébe ereszkedésekorra fenn is tartja.

Nem akarván ennél fogva a' társaság, az általa megállítotttra nézve, egyszer mindenkorra lenni parancsoló, szabadjokra hagyja még tagjainak is, hogy e' szabásokat, midőn tulajdon személyökben állnak elé munkájokkal, általlátásokhoz képest követhessék. Gyózzön, a' mi jobb! ez a' társaság' szava; okokkal kíván ő vezetője lenni a' kivilágulás szerint alakuló köz megegyezésnek, fennhíjázó 's önkényü vezér nem.

A' társaság' 2-d. nagy gyűléséből, Pesten, martinsb. 1832.

DÖBRENTAI GÁBOR,

titoknok.

ELŐSZÓ

A' MÁSODIK KIADÁSHOZ.

Bővítve 's némellyfélének bizonyosabb elhatározásával és több világosító példa' kifejlesztésével jelenik meg e' második kiadás azon szellemében a' társaságnak, melyet az elsőnek előbeszéde vallott.

Felszólította volt e' végett a' 3-d. nagy gyűlés' 10-d. ülése september' 7-d. 1832ben az ekkor jelen nem volt vagy később választatott tagokat, adnák be az első kiadás' bővebb olvasásakor támadható észrevételeiket a' 4-d. nagy gyűlésre, hogy a' miiket ez tisztábbra hozottaknak talál, kijavíttassanak.

'S több tag adá vagy küldé be megjegyzéseit. Bizta ezek' újabb megvitatását a' 4-d. nagy gyűlésnek 12-d. ülése, november' 13-d. 1833., mivel idő ekkor ahhoz ott nem jutta, a' következett héti ülésekre, melyek azt martius' 1. 1834. végzik el.

Hiszi a' társaság, hogy így, mind tagjainak tovább és tovább fejtegetései, mind nem tagjainak azokról szóló észrevételei újabban és újabban megvizsgáltatván, végre olly szabályok lesznek felállítva helyesírásunkban, mellyek a' magyar nyelv' belső alkatját és ragos szerkezetét, minden erőltetés nélkül is elfogadható móddal jelelik ki.

Pesten, a' társaság' héti üléséből, aprilis' 21-d. 1834.

DÖBRENTAI GÁBOR.

titoknok.

ELSŐ SZAKASZ.

HELYESÍRÁS.

1. §. BETŰK.

a, á, b, cs, cz, d, e, é, f, g, gy, h, i, í, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ó, ö, ő, p, r, s, sz, t, ty, u, ú, ü, ű, v, z, zs.

c, q, w, x, y idegen szavakban, a' *w* és *y* régi magyar nevekben is, használatnak.

A' betűk: hangzók és mássalhangzók.

A' hangzók vastagok, vagyis mély hanguak, u. m. *a, á, o, ó, u, ú*; és vékonyak vagyis magas hanguak, u. m. *e, ö, ő, ü, ű*. Az *é, í* és *í*, közép hanguak; ugyanazért mind a' két osztályu szavakban előfordulhatnak, p. o. *maradék, szerdek, ital, hitel*, stb.

Minden hangzó ismét vagy rövid, vagy hosszú; a' rövidek közül *i, ö, ü* pontokkal jegyeztetnek; a' hosszúk vonással vagy, ha kétpontosak voltak, kettővel: *á, é, í, ó, ú, ő, ű*.

A' *cs, gy, ly, ny, ty* az eredeti egyszerű hangokban használatnak, mint: *csal, ecset, kövecs; gyón, egyéb, nagy; lyuk, gulya, homály; nyár, Enyed, heveny; tyúk, atya, korty*. Ellenben, hol ezen hangok összetételből erednek, az alkotó be-

tűk, u. m. *ts*, *dj*, *lj*, *nj*, *tj* megtartatnak, p. o. *követség*, *adjon*, *alja*, *fonja*, *látja*.

Hol az összetett bétűk eredetüképen már két-
tözve hallatnak, csak ez első iratik kétszer, p. o. *faggyu*, *illy*, *asszony*, *hattyú*. Ellenben, hol két-
töztetésök ragasztás vagy összetétel által eszkö-
zöltetik, illetén rövidítésnek a' gyökér' fenntar-
tása miatt nincsen helye; e' szerint tehát így
irunk: *öcs-cse*, *király-lyá*, *tudomány-nyal*, *vesz-szen*,
Nagy-győr, *ponty-tyá*, nem: *öc-cse Nag-győr* stb.

2. §. TULAJDON NEVEK 'S IDEGEN SZAVAK.

1) A' magyar nemzeti névek megtartják
eredeti írásmódjokat, p. o. *Dessewffy*, *Georch*,
Széchenyi, *Gaal*.

2) Egészen meghonosodott idegen eredetű ne-
vek és szavak magyar szavak gyanánt iratnak,
p. o. *Mózes*, *Krisztus*, *József*, *Ignác*, *Fülöp*,
Zsófia, *Fridrik*, *Fruzsina*, *Nápoly*, *Párizs*, *püs-
pök*, *fris*, *próba*, *predikáció*, *dragonyos*, *finan-
czia*, stb.

3) A' görög nevek' és szavak' leírására, nem
levén minden görög betűnek megfelelő magyar
betűnk, a' magyar tudós társaság még most in-
kább javaslatokat kíván adni, mint szabályt; és
ugyan:

a) Vagy irassanak a' görög nevek és szavak
görögösen, azaz a' lehető legnagyobb közelítés-
sel a' göröghöz, illyképen:

a' görög	η	helyett é,	p. o.	ἥλιος, <i>Hélios.</i>
„	θ	„ th,	„	θεαρχία, <i>thearchia.</i>
„	κ	„ k,	„	κεφαλή, <i>kephalulgia.</i>
„	ξ	„ x,	„	ξενотροφία, <i>xenotrophia.</i>
„	σ	„ s,	„	Σαμός, <i>Samos.</i>
„	υ	„ ü,	„	ὑπεριον, <i>Hüperion.</i>
„	φ	„ ph,	„	φλεγμα, <i>phlegma.</i>
„	χ	„ ch,	„	Χαρίς, <i>Charis.</i>
„	ψ	„ ps,	„	ψαλτεριον, <i>psalterion.</i>
„	ω	„ ó,	„	ὥρογραφία, <i>hórographia.</i>
„	αι	„ ai,	„	Αἰσχίνης, <i>Aischinés.</i>
„	αυ	„ aü,	„	αυτονομία, <i>aütonomia.</i>
„	ει	„ ei,	„	Εἰδωλον, <i>Eidólon.</i>
„	ευ	„ eü,	„	Ευτερπη, <i>Eüterpé.</i>
„	οι	„ oi,	„	οικοδομία, <i>oikodomia.</i>
„	ου	„ ú,	„	Ουρανός, <i>Úranos.</i>
„	ι	„ h,	„	Ὅμηριδες, <i>Homérides.</i>

Vagy b) irassanak úgy, mint azokat a' romaiak irták, p. o. *philosophus, Cyclops, Xerxes, encyclopaedia* stb.

4) A' meg nem magyarosodott deák szavak és nevek eredeti írásmódjokat, minden változtatás és hozzátétel nélkül, megtartják, p. o. *Cicero, Lucullus, corollarium, documentum, principium*, stb.

5) Az élő europai nyelvekbeli azon szavak és tulajdonnevek, mellyek nincsenek megmagyarosodva, eredeti írásmódjokat tartják meg, p. o. *Shakspeare, Ximenes, Voltaire, Filangieri, Schiller, caprice, nuance* stb.

6) Melly idegen nevek a' magyar betűformától felette eltérő nemzetek' nyelveiből valók — a' hova a' keleti 's némelly nyugati (p. o. orosz, serbus, illyrus, stb) nemzetek számláltatnak — azok kiejtésöknek leginkább megfelelő magyar módon irassanak, p. o. *czár*, *Paskievics*, *Králjevics*, *basa*, *csausz*, *zultán* stb.

3. §. SZÓTAGOLÁS.

1) Több tagú szóban, ha két hangzó között egy mássalhangzó van, ez az utóbbi hangzóhoz foglaltatik, p. o. *ha-lom*.

2) Ha két vagy több mássalhangzó szorúl közbe, csak az utolsó vitetik által, p. o. *em-ber*, *kard-ról*.

3) Az összetett betűk egy hang' jelei levén, mindenkor az utolsó hangzóhoz csatoltatnak, p. o. *he-lyes*, *a-nya*, *gu-zsaly*; ha kétszeresen állanak, fele részök az előbbinél marad, p. o. *király-lyal*, *mulasz-szon*; a' hiányos kettőztetéseknel pedig a' kihagyott betű visszaállítatik, p. o. *ollyan*, *vissza: oly-lyan*, *visz-sza*.

4) Minden hangzó különös szótagot tevén, ha több jő össze, akárhol megszakaszthatik a' szó, p. o. *mie-ink*, vagy *mi-eink*.

5) Az összetételekben úgy választatnak el a' szavak, mint összetételek, p. o. *el-ered*, *kard-él*.

4. §. IRÁSI JELEK.

A' jelek közül, mellyek szavak közé, vagy betűk mellé nagyobb érthetőség' okáért tételnek,

csak kettőt jegyziünk meg. Első a' *hiányjel* ('), melly kihagyott betű' vagy szótag' helyébe tétetik, p. o. *hogy'*, *a'*, *e'*, *'s* ezeknek származékaiban: *hogyan*, *az*, *ez*, *amaz*, *imez* stb helyett. Szorosan megkívánják pedig a' hiányjelt a' kihagyott birto-
kos *nak*, *nek*, *'s* a' személyragos nevek' rövidített szenvedője, p. o. *ház' ura*, *ne hagyd magad'*; ezek helyett: *háznak ura*, *ne hagyd magadat*. Ezek: *engem*, *téged*, *stb* (és a' többi helyett) hiányjel nélkül iratnak.

Második a' *kötjel* vagy *kapcsoló jel* (-), melly összekapcsolt szavak közé tétetik, p. o. *öröm-dal*. Azonban ez mindenütt kimaradhat, hacsak valamely két vagy több szavakból eredő összetételekben a' nagyobb világosság nem kíváná az összetétel' főbb részei' elválasztását, mint p. o. *szarvasmarha-tenyésztés*, *faló* stb; mert *szarvasmarhatenyésztés*, *faló* egyebet is jelenthetnek. Elmulthatatlanul megkívántatik azonban ime' kérdő betűnél: *e*, p. o. *hallod-e?* mert ha ez közvetlenül a' szóhoz kapcsolatik, könnyen zavart okoz, p. o. *embere*, homo illius, és ismét: *ember-e?* *an homo?* magában pedig így: *ember e?* szinte nem állhat, minthogy ezen *e*-nek önállólag még csak sejtített értelme sincs. A' kapcsoló jel (*hallod-e?* *látott-e?*) mind ezen bajokat elhárítja. Végre kötjelekkel élünk a' szavak' végén, midőn több egymás után álló neveknél, mellyek ugyanazon hely- vagy egyéb raggal toldatnak meg, vagy ugyanazon egy szóval tétetnek össze, rövidség' okáért ezen rangot vagy összetételi szót csak az utól-

só névhez kapcsoljuk, p. o. *javai-, szülei- 's barátjaitól elvált; könyv-, kép- és levéltár; fűvész-, ásvány- és állattudományt írt* stb.

A' többi jelek köz divat szerint használtak.

5. §. NAGY KEZDŐ BETŰK.

Nagy betű használtak:

- 1) Beszéd' és vers' elején.
- 2) Pont után, vagy kettős pont után is, ha valamely idegen mondat hozatik fel.
- 3) Minden szorosán vett tulajdon neveknél nagy kezdő betűvel élünk, p. o. *Magyarország, Nagyvárad, Duna, Zemplén, Lajos* stb. Mikor ellenben a' tulajdonnév melléknév gyanánt használtak, vagy belőle képző által olyan formáltak, kis betűvel kezdessék; p. o. *pesti lakos, taccitusi szellem* stb.
- 4) A' megszólítás' szavai is, akár rendes czímek, akár önkényes tiszteletadások; úgy *könyvek' idézett czímei* is, nagy betűvel kezdetnek; p. o. *Felséges Úr! Érdemes Férfit! Tekintetes Táblabíró Úr! A' magyar tudós társaság' Évkönyvei* stb.

MÁSODIK SZAKASZ.

SZÓRAGASZTÁS.

ELSŐ CZIKKELY.

N É V.

A' név' értelme ragasztás által módosul 's határoztatik meg. A' ragok minden szónál ugyanazok, 's csak a' nyelvben uralkodó hangrend szerint változnak mélylyé, vagy magassá: a' millyen t. i. a' szó, mellyhez ragasztatnak.

6. §. SZEMÉLYRAGOK.

A' személyragok az egyes és többes szám' minden személyeinek egy vagy több birtokát jelentik, 's így következnek:

MÉLY HANGUAK.

MAGAS HANGUAK.

Egy birtok.

1) am, om, hangzó után	m.	1) em, öm, hangzó után	m.
2) ad, od, -- --	d.	2) ed, öd, -- --	d.
3) a, -- --	ja.	3) e, -- --	je.
4) unk, -- --	nk.	4) ünk, -- --	nk.
5) tok (a-tok, otok), --	tok.	5) tek,tök(e-tek,ö-tök),tek,tök.	
6) ok, -- --	jok.	6) ök, -- --	jök.

Több birtok.

1) aim,	hangzó után	im.	1) eim,	hangzó után	im.
2) aid,	--	— id.	2) eid,	--	— id.
3) ai,	--	— i.	3) ei,	--	— i.
4) aink,	--	— ink.	4) eink,	--	— ink.
5) aítok,	--	— itok.	5) eítok,	--	— itek.
6) aik,	--	— ik.	6) eik,	--	— ik.

Jegyzet. a) Az egy birtok' többes harmadik személyének *ok, jok, ök, jök*, ragai helyett *uk, juk, ük, jük*, tájdivatos ragokkal egyedül csak különböztetés' vagy jobb hangzat' kedvéért élhetni; p. o. *halmuk, örömök*, *halmok* helyett, mi a' halomnak személyrag nélküli többes száma is; és *örömök* helyett, melyben azon kívül a' három egymást érő *ö* a' fület kedvetlenül illeti.

b) Rövid hangzók a' szó' végén az itt kitett ragok előtt — az *i-t, ü-t* és *ü-t* kivéve — mindenkor megnyujtatnak, p. o. *munka, eke* ezen raggal még így állnak össze: *munkám, ekém*; ezekben *földi-m, kapu-ja, seprü-ink* a' véghangzók rövidek maradván. Kivétetnek: *atya, apa, anya, bátya, néne, öcse*; melyek midőn a' 3-d. személy' ragával toldatnak, véghangzójukat elvesztik, így: *aty-ja, ap-ja, any-ja, báty-ja, nén-je, öcs-cse*.

c) Az egy birtokú harmadik személyek' *ja, je, jok, jek* toldott ragait néha nem hangzó végű szavak is elveszik, gyakran különböztetésül, u. m. *napa*, és *nap-ja*; *ára*, és *árja*; gyakran csupa szokásból u. m. *harangja, haragja*, e' helyett: *haranga, haraga*. Ugyan illy szavaknál az *aim, eim* stb, azaz: több birtokú személyragok is *j*-vel toldatnak meg, *haragjaim* stb. Azonban efféle toldásokat, a' mennyire lehet, ritkítani kell; általában pedig ajánlatos, hogy *cs, g, gy, k, ly, m, ny, p, ty, sz*, és *zs* után állandóan a' pusztá *a, e*, rag tétességék; p. o. *kovácsa, országa, agya, árnyéka, guzsalya, villáma, tudománya, képe, juhásza, varázsa*.

d) A' több birtoku ragokat némelly mássalhangzón végződő szavak olly rövidítéssel is vehetik fel, mint a' hangzón végződők, p. o. *barátaim* vagy *barátim*.

e) Némelly szavak ezen ragok előtt kilökik végzótagbéli hangzójakat, némellyek annak ékezetét (accentus) vesztik el: olyanok az *alom*, *elem* végzetűek, p. o. *hatalom*, *hatalmam*; illyek az *ész*, *eszem*; és *lélek*, *lelkem*, melly egyszersmind kurtitást is szenved. Mind ezen szavaknál a' szenvedő 's többes szám' ragai is ugyane' változást okozzák: *hatalmat*, *hatalmak*; a' szenvedőt némelly esetekben kivéve, melly a' rag' hangzó-ját el is hagyhatja, p. o. *sugarat* vagy *sugárt*.

f) Némelly *é*, *ó*, *ö*, *ű*-vel végződő egytagu nevek teljesen veszik fel a' személyragokat, az összetalálkozó hangzók közé mindazáltal *v-t* vevén fel 's véghangzójakat hol csak rövidre, hol egy más rokon rövid hangzóra változtatván; p. o. *lé*; *só*; *szó*, *hó*, *tó*; *ló*; *kő*, *tő*, *cső*; *hő*; *fű*, *nyű* stb, ekkép: *levem*; *savam*, *szavam*, *havam*, *tavam*; *lovam*; *kövem*, *tövem*, *csövem*; *hevem*; *füvem*, *nyüvem*. Ezek közül mindazáltal *sóm*, *szóm*, *csóm* is helyesek.

Fő, *nő*, *bimbó*, *erő*, *mező* stb az egy birtokú harmadik személyekben kétképen használtathatnak: *nője* vagy *neje*, *vőjük* vagy *vejük*, *bimbója* vagy *bimbaja*, *mezőjük* vagy *mezejök*; szóval: mind azok, mellyeknek a' szokás illy nemű eltérést engedett, fölveszik a' rendes ragasztást is. A' több birtokú ragokban tanácsosabb a' rendes ragasztás mellett maradni, mert az eltávozás zavart okozhatna: így *ereim* értől is jöhet, *erőtől* is; *mezeim* meztől és *mezőtől*. *Fő* vagy *fej* egyenlőn jók.

A' *darum* és *darvam*, *fenyüm* és *fenyvem* egyiránt helyesek; *könyü-től* nem *könyvem*, hanem *könyüm*, és a' kurtított *köny-től* *könyem*.

7. §. HELYRAGOK.

MÉLY HANGUAK.

1) Beható	ba.
2) Marasztaló	ban.
3) Kiható	ból.
4) Közelítő	hoz.
5) Határvető	ig.
6) Állapító	on.
hangzó után	n.
7) Felható	ra.
8) Leható	ról.
9) Távolító	tól.
10) Veszteglő	nál.

MAGAS HANGUAK.

1)	be.
2)	ben.
3)	ból.
4)	hez.
az <i>ü</i> és <i>ö</i> hangzó végtag után <i>höz</i> , p. o. <i>eskühöz</i> .	
5)	ig.
6)	en.
<i>ü</i> és <i>ö</i> hangzó végtag után <i>ön</i> , p. o. <i>kezünkön</i> .	
7)	re.
8)	ról.
9)	tól.
10)	nél.

Jegyzet. a) Mind ezen ragok előtt megnyújtatik a' rövid hangzó, az *i*-t, *u*-t és *ü*-t kivéve; p. o. *munka-ból*, *cseré-bez* helyett iratik: *munká-ból*, *cserében*. Egyedül az *ig* határvető helyrag előtt hagyhatni rövidnek a' hangzót, kivált ha a' szó személyraggal vagy maga a' határvető rag *lan*, *len* képzővel van megtoldva: p. o. *hervadásaig*, *máiglan*, *füleiglen*.

b) Ezen ragok közül a' *ben* (benn), *hoz* (hozzá), *nál*, *ra*, *ról* és *tól* személyragokat vesznek fel: *ben-nem*, *benned*, *benne*, *bennünk*, *bennetek*, *bennük*; *hoz-zám*, *hozzád*, *hozzá* vagy *hozzája*, *hozzánk*, *hozzátok*, *hozzájok*; *rám*, *rád*, *rája* vagy *rá*, *ránk*, *rátok*, *rájok*; *nálam*, *nálad*, *nála*, *nálunk*, *nátatok*, *nátok*; *ró-lam*, *ró-la*, *ró-latok*, *ró-lok*; *tőlem*, *tőle*, *tőletek*, *tőlök*. A' *tőlem* és *rólam* mutatják, hogy nem *túl*-t, *rúl*-t, hanem *tól*-t, *ról*-t, kell írni.

c) A' *be*, *ből* helyett *bele* és *belől* használatnak külön és személyragokkal.

d) *tt, att, ott, ult, ett, ött, ütt*, csak némely ige-határozókban, és leginkább *r*-rel, névszerint *vár*-ral végződő helyek' neveiben használatnak; p. o. hely-*ett*, minden-*ütt*, más-*utt*; Pécs-*ett*, Győr-*ött*, Kolosvár-*att*, Temesvár-*tt*, Ujhely-*tt*.

8. §. KÜLÖNFÉLE RAGOK.

MÉLY HANGUAK.

MAGAS HANGUAK.

1) Független birtokos é	1) é.
2) Mászálálló birtokos nak.	2) nek.
3) Tulajdonító . . . nak.	3) nek.
4) Szenvedő . . . at, ot, -t.	4) et, öt, -t.
5) Okadó . . . ért.	5) ért.
6) Segítő . . . val.	6) vel.
7) Fordító . . . vá.	7) vé.
8) Mutatói . . . ül, ul.	8) ül, ül.
9) Több szám . . . ak, ok.	9) ek, ök.
hangzó után . . . -k.	hangzó után . . . -k.

Jegyzet. a) Valamint az előbbi, úgy ezen ragok előtt is megnyújtatik a' rövid hangzó, az *i*-t, *u*-t, 's *ü*-t ismét kivévén; p. o. *munká-é*, *cseré-vel*. Egyedül az *ért* okadó rag előtt hagyhatni rövidnek a' hangzót, kivált ha a' szó személyraggal van megtoldva, és versben; p. o. *váltsága-ért*, *pénze-ért*.

b) A' *nek*, *ért*, *vel* személyragokat is vesznek fel, illyképen: *nek-em*, *nek-ik*; *vel-ed*, *vel-ünk*; *ért-em*, *ért-ök*. Ez utóbbik így is van szokásban: *érett-em*, *érett-ünk* stb.

c) A' birtokos *nek* kihagyathatik 's helyét hiányjel pótolja; p. o. *háznak ura* vagy *ház' ura*. Illyeneknél: *lábnak alatta* vagy *láb alatt*, nem szükséges a' hiányjel; mert ez utóbbiban az *alatt* független névhatározó, 's ragatlan szót kíván, ragatlanul állván maga is a' szó után; azért hibásak az effélék: *víz' közepette*, e' helyett: *víznek közepette* vagy *víz közepett*.

d) A' *val*, *vel* és *vá*, *vé*-ben, a' *v* olly mássalhangzóvá változik, millyentől megelőztetett, p. o. *baj*, *val*, *kard-val*, *gond-val*, *gond-vá* helyett iratik: *baj-jal*, *kard-dal*, *gond-dal*, *gond-dá*, (ez utóbbiak hibásan iratnak így: *kard-al*, *gond-á*; mert *al*, *el*, *á*, *é*, ragok nincsenek); így *könyv-vel*, *enyv-vel*. stb. Mindazáltal ha valamely nevek két hasonló mássalhangzóval végződnek, midőn *val*, *vel*, *vá*, *vé*, ragok tétetnek hozzájuk, ezeknek a' betűje kihagyható, azért, minthogy három hasonló mássalhangzó ki sem ejthető; p. o. *cseppel*, *mellel*, *tettel*.

e) Az *i*, *u*, *ú*, vagy *ü*, *ű*, képzőkkel alkotott meléknevek a' többes szám' ragát egész épségben veszik fel; p. o. *földi-ek*, *lábu-ak*, *egyszerű-ek*, *gyönyörű-ek*.

A' ragokhoz tartoznak még a' hasonlító *ként*, módmutató *kép* v. *képen*, 's időrag *kor*, mellyek csak annyiban különböznek a' többhitől, hogy sem magok a' hangrend miatt el nem változnak, sem előttök a' véghangzó meg nem nyújtatik: *Szent István napjakor*, *semmikép*, *máskép*, *isten' angyalaként* stb. Továbbá: a' *kor* és *kép*, már jelentéseiknél fogva is csak némely hozzájuk illő, azaz velök megférő jelentésű szavakhoz kapcsolthatók.

Vannak összetett ragok is, u. m. *ként*, mellyet *on*, *en*, *ön* rag előz meg, p. o. *darabonként*; és *túl*, *tűl*, mellyet *as*, *os*, *es*, *ös* képzőü melléknév szokott megelőzni, p. o. *testestűl*, *lelkestűl*, *házastűl*. Ezek természetesen csak a' pusztá név után tétethetnek, nem pedig a' többes számi 's személyragok után is.

9. §. FÜGGETLEN NÉVHATÁROZÓK.

Valamint a' ragok, úgy ezek is a' név' értelmét módosítják, azon különbséggel, hogy ezek a' szó után függetlenül és változatlanul állnak.

Alá, alatt, alól.

Által.

Elé, előtt, elől.

Ellen.

Felé, felől.

Főlé, fölött.

Gyanánt.

Hegyé, hegyett.

Helyett.

Íránt.

Kívül.

Közé, között, közül.

Köré, körött, körül.

Megé, megett, megől.

Mellé, mellett, mellől.

Miatt.

Óta.

Szerint.

Után.

Végett.

Mindezen névhatározók — az *ótá*-t kivéven — felveszik az egy birtoku személyragokat; és ugyan az *é*- vagy *á*-val végződők; p. o. *mellé*, így: *mellém*, *melléd*, *melléje*, *mellénk*, *mellétek*, *melléjük*; holott a' *melléje* a' *mellé* helyett csak *nek* ragos szó után használtathatik, mint: *fal mellé* vagy *falnak melléje*; vagy midőn igéhez tartozik, p. o. *melléje vonulok*, vagy *mellé vonulok*. Az *elé*, *főlé*, *hegyé*, *közé* helyett használtatnak ezek is:

előmbe, elődbe, elejébe, előnkbe, előtökbe, elejükbe; fölömbe; hegyembe stb.

Az *é* és *á* végűek ezen kérdésre felelnek: *hová?*; az *ott, ött* végűek erre: *hol?*; az *ól, öl* végűek erre: *honnan?*; az *ül, ül* vagy *ul, ül* végűek ismét erre: *hol?* Ezért különség van az *alól* és *alúl* között, valamint az *elöl* 's *elül* között; amazok névhatározók ezen kérdésre: *honnan?* p. o. *káz elöl, szék alól*; emezek igehatározók ezen kérdésre: *hol? mint?* 's olly alkotásuak, mint ezek: *németül, deákül, rosszül* stb, mellyekről alább lesz szó. A' *közül* hibás szokás által lett divatos a' törvényszeres *közöl* helyett, valamint *elöl* az *elül* helyett.

Vannak névhatározók, mellyek csak ragos név után tétethetnek; és pedig a) *on, en, ön* ragosak után tétetnek ezek: *át, átal* (*keresztül* helyett), *innen, túl, kívül, belül, keresztül*; p. o. *vízen át, Dunán túl, határon kívül; határon belül*.

Belül, mint megjegyzők, különbözik a' *belől-től*, honnan a' *belőtem, belőled, belőle* stb származnak.

b) *nál* ragot kíván a' *fogva*: *annál fogva, kezénél fogva*; tétetik *től* rag után is, midőn idő-, vagy helytávolságot jelent: *az időtől fogva*.

c) *hoz* ragot kíván a' *képest*: *ahhoz képest*.

d) *ra* ragot kíván a' *nézve*: *arra nézve*.

e) *vel* ragot kíván az *együtt*: *ezzel együtt*.

10. §. MELLÉKNÉV.

A' melléknév a' főnév' törvényeit követi a' ragasztásban.

Hasonlítása a' melléknévnek *abb, obb, ebb*, hangzó után *bb* képzők által történik: melly utolsó esetben az *a* és *e* a' szó' végén megnyújtatik; p. o. *nagyobb, kisebb, istenibb, tisztább*. Néha mássalhangzó után is kihagyatik a' képző' hangzója 's az egyik *b*, hol t. i. a' kimondás nem nehezül, p. o. *becsesb, erősb. Bátor, bátrabb* v. *bátorabb*; *lator, latrabb* v. *latorabb* egyenlőn helyesek. Illyenekből mint *egyszerű, gyönyörű* lesz *egyszerűbb, gyönyörűbb* vagy *egyszerűebb, gyönyörűebb*; ezekből: *könnyű, szörnyű: könnyűbb, szörnyűbb* vagy *könnyebb, szörnyebb. Hamarabb* vagy *hamarább, külebb, belebb, felebb, lejebb, alább* stb.

A' leg a' másod fok elébe tétetvén, a' hasonlítás' harmadik vagy legfőbb fokát fejezi ki: *legnagyobb*.

Jegyzet. Néha főnevek is hasonlítanak: *emberebb, csodább*.

11. §. SZÁMNEVEK.

Egy stb. (*egyedül, egyenlő, egyenes, mutatják, hogy egy gy-vel kell írni*).

12. §. NÉVMÁSOK.

a) SZEMÉLYES NÉVMÁSOK.

En, szenvedő: engem vagy *engemet*; *birto- kos: enyém, többes szám: enyéim* (nem *enyimék*).

T, szenvedő: *téged* vagy *tégedet*.

Ő, *övé*, *öt*, *ők* (többes szám), birtokos gyanánt szolgál az *övé*, mellynek többese: *övéi* és *övék*, 's amaz több birtokot, ez több birtokost jelent.

Mi vagy *mink*, szenvedő: *minket*, melléknév: *mienk*, *mieink*.

Ti vagy *tik*, szenvedő: *titeket*, melléknév: *tied*, *tieid*, *tietek*, *tieitek*; mellyek közül a' *tied*, *tieid*-et, inkább *teed* és *teeid*-nek kellene írni, mert jelentése szerint oda tartozik.

b) MUTATÓK.

Az, *ez*, *amaz*, *eméz*, *imez*, *azon*, *ezen*, *illy*, *olly*, *ilyen*, *ollyan*, *imillyen*, *amollyan*.

Az, *ez*, 's a' többi *z*-n végződő névmások rendesen ragasztatnak azon különbséggel, hogy minden mássalhangzón kezdődő ragok és képzők előtt *z* betűjüket a' rájuk következő mássalhangzóra változtatják; p. o. *az-nak*, *az-ból* helyett *iratik*: *an-nak*, *ab-ból*; *az-kor*, *ez-kép*, *az-ként*, *ezni*, *ez-féle* helyett: *ak-kor*, *ek-kép*, *ak-ként*, *eny-ni*, *ef-féle* stb. Mondatik: *azzal*, *azzá*, *avval*, *avvá* is. Kivétetnek innen azok, mellyek már eredetileg is hangzóval kezdődnek; 's a' *z* megtartatik, p. o. *az-t*, (*az-ot* helyett), *az-on*.

Ugyanezen változás alá esik az, midőn a' nevek előtt határozó gyanánt áll; de ekkor hiányjelt vesz fel, 's a' név mássalhangzója csak a' kimondásban kettőztetik; p. o. *a' gond*, *a' beszéd*. — A' független névhatározók előtt is ugyan-

ezen törvényt tartják a' mutatók: *a'* mellett, *e'* felől, *a'* szerint stb.

A' többi mutatók rendes ragasztásuak.

c) VISSZATÉRŐK.

A' visszatérő névmások: *magam*, *magad*, *magam* stb. és *en(nen)* *magam*, *ten(nen)* *magad*, *ön(nön)* *maga*, *min(nen)* *magunk*, *tin(nen)* *magatok*, *ön(nön)* *magok* rendesen ragasztatnak.

d) VISSZAMUTATÓK.

Ki, *melly*, vagy *a' ki*, *a' melly*, *millyen*, *mi*, rendes raguak.

e) HATÁROZATLANOK.

Valamelly, *némelly*, *némi*, *néminemü*, *valaki* stb.

f) KÉRDŐK.

Ki, *kicsoda*, *mi*, *milly*, *millyen*, *micsoda*, *melly* *mellyik*.

MÁSODIK CZIKKELY.

I G E.

Az igék *cselekvők*, határozott 's határozatlan formával: *adok*, *adom*; *szenvedők*, p. o. *adatik*; 's *közép rendűek*, p. o. *járok*, *küsködöm*.

A' törzsök, mellyen az igeragasztás épül, mindenkor a' jelentő mód' jelen idejének egyes számu, határozatlan formájú, tiszta harmadik személye; p. o. *vár, szól, kop(ik), enyész(ik)*.

Egyébiránt, valamint a' neveknél, úgy az igéknél is kétféle (noha elveiben azoney) ragasztás származik, u. m. a' mélyeké és magasaké: p. o. *vár-ok, kér-ek*.

13. §. CSELEKVŐ IGE.

A' cselekvő ige határozatlan vagy határozott jelentésű lehetvén, ugyanazért kétféle ragasztásu is.

a) JELENTŐ MÓD.

Jelen idő.

HATÁROZATLAN.		HATÁROZOTT.	
MÉLY HANG.	MAGASHANG.	MÉLY HANG.	MAGASHANG.
1) ok, (al-ak, -lak).	ek, (el-ek, -lek).	1) om.	em, ö vagy ü hangzóu szótag után: öm.
2) asz, -sz.	esz, -sz.	2) od.	ed, öd.
3) a' törzsök.	a' törzsök.	3) ja.	i.
4) unk.	ünk.	4) juk.	jük.
5) tok, (o-tok).	tek, tők (e-tek, ö-tök).	5) játok.	itek.
6) nak (a-nak).	(nek (e-nek).	6) ják.	ik.

Az *s, sz, z* végű törzsök a' *j* előtt végmássalhangzóját mindenkor kettőzteti, és a' *j* kimarad: *vadász-szuk, fedez-sük* stb.

J ö v ő i d ő.

A' rendes igék' jövő ideje, mássalhangzó után *and, end*; hangzó után *vand, vend* szótaggal képeztetik; p. o. *ás-and, kér-end; ó-vand, jö-vend*. Ragasztása a' jelen időéhez mindenben hasonlít, u. m. *ásand-ok, ásand-asz, ásand-nak* stb; sőt az *and, end* egészen új igét is alkot, melyet minden többi időn 's módon végig változtathatni; p. o. *kérendék, kérendettem, kérendjek, kérendenek* stb.

A' jövő idő még úgy is fejeztetik ki, ha az ige' határozatlan módjához *fogok, fogsz*, stb segéd ige adatik, ekkép: *fogok látni, fogtok kérni*.

F é l m u l t i d ő.

HATÁROZATLAN.

HATÁROZOTT.

MÉLY HANG.	MAGASHANG.	MÉLY HANG.	MAGASHANG.
1) ék, (álak).	ék, (élek).	1) ám.	ém.
2) ál.	él.	2) ád.	éd.
3) a.	e.	3) á.	é.
4) ánk.	énk.	4) ók.	ók.
5) átok.	étek.	5) átok.	étek.
6) ának.	ének.	6) ák.	ék.

M u l t i d ő.

1) ottam, (ottalak).	ettem, (ettelek).	1) ottam.	ettém.
2) ottál,	ettél.	2) ottad.	ettéd.
3) ott.	ett. *)	3) otta.	ette.
4) ottunk.	ettünk.	4) ottuk.	ettük.
5) ottatok.	ettetek.	5) ottátok.	ettétek.
6) ottak, ottanak.	ettek, ettenek.	6) ották.	ették.

*) Az *ü* és *ö* hangzós végzőtagok után a' magashangu *ett, ettem* stb ragok helyett *ött öttem* stb használtatnak, p. o. *küldött, győzött*; nem: *küldett, győzett*.

Ezen ragasztást követik a) mindazon igék, melyekben a' törzsök' vég *t* betűje előtt mássalhangzó vagy hosszú hangzó áll; p. o. *bont, fest, tanít, vét*-ből leszen: *bont-ottam, fest-ettél, tanít-ottunk, vet-ettek*. Kivétetik innen *lát*, mely az első 's második személyben 's a' többes számban csak *t*-t veszzen fel, így: *lát-tam, lát-t-atok, lát-tak* stb.

b) Azon igék, melyekben a' vég *d* előtt hosszú hangzó vagy mássalhangzó áll; p. o. *mond, old, küld, áld, véd* stb: *mond-ottam, old-ottál, küld-öttél* stb. Mindezáltal ezek' nagyobb része rövidítve is van szokásban minden személyekben, a' törzsökös, azaz, az egyes számu határozatlan formáu, harmadik személyt kivéven, mely teljesen tartja meg a' ragot; p. o. *mondtam, küldtem, védtek: mondott, küldött, védett*.

c) A' rövidíthető törzsökű igék, midőn a' vég-szótagbeli hangzót kirugtatván, két mássalhangzóval végződő törzsököt kapnak; p. o. *morog, vezérel, gyötör, szerz*-ből, midőn rövidítetnek, így formáltatik a' mult idő: *morg-ottam, vezérel-ettél, gyötr-öttünk, szerz-ettünk*.

Ellenben *eltérnek* a' szabálytól és csak pusztá *t* betűt vesznek fel, a) melyek *l, ly, n, ny, r* mássalhangzókkal végződnek; p. o. *nyúl, nyúl-t; foly, foly-t; fon, fon-tam; hány, hány-tak; vár, vár-tunk*.

b) A' *b, d, f, g, gy, k, p, s, sz, t, v*, és *z* betűkkel végződő igék, melyek ezen időnek tör-

zsűkös személyét kivévén, hasonlólag csak pusztá *t* betűt vesznek fel; p. o. *szab, ad, döf, szeg, hagy, lők, kap, keres, vadász, adat, vív, vizez-*ből leszen: *szab-ott, szab-t-am; ad-ott, ad-t-am* stb. Kivétetik *hat*, melly egészen törvényesen ragasztatik; p. o. *hat-ott, hat-ottam*; és *fut, jut, üt*: minthogy ezek — a' törzsűkös személyt kivéve, melly mindenkor a' szabályt követi — kétképen használtathatnak, így: *jutottam, juttam, ütöttem, üttem.*

c) Hangzó végűekben a' törzsűk után kimarad a' rag' hangzója; p. o. *lő, ó, szí, hí: lő-tt, ó-tt, szí-tt, hí-tt.* A' törzsűkös személyben *v* közbenvetésével a' rag épen is megtartathatik: *ó-vott, szí-vott, hí-vott.* Jó megrövidül: *jő-tt.*

A' mult idő segédigékkel összekapcsoltatva, ismét új időket 's módokat formál; így *valá-val* és *volt-tal: kértem vala, kértem volt*, jelentő módu régmult időt; *legyen-nel* foglaló módu régmult időt, p. o. *hogy kértem legyen; volná-val* ohajtó és feltételes mód' mult idejét, p. o. *ha kértem volna, bár tudtam volna.*

h) OHAJTÓ MÓD.

HATÁROZATLAN.

HATÁROZOTT.

MÉLY HANG.	MAGASHANG.	MÉLY HANG.	MAGASHANG.
1) nék, anék, (nálak).	nék, enék, né- lek).	1) nám, anám.	ném, eném.
2) nál.	nél.	2) nád.	néd.
3) na.	ne.	3) ná.	né.
4) nánk.	nénk.	4) nók.	nók.
5) nátok.	nétek.	5) nátok.	nétek,
6) nának.	nének.	6) nák.	nék.

Ha az ige két mássalhangzón végződik, a' *na*, *ne* rag előtt *a*, *e* hangzót is vehet közbe; p. o. *mond-a-na*, *küld-e-ne*.

Az ohajtó mód' mult ideje, mint mondatott, a' jelentő' multjából 's *volna* segédigéből áll.

C) PARANCSOLÓ MÓD.

HATÁROZATLAN.

HATÁROZOTT.

MÉLY HANG.	MAGASHANG.	MÉLY HANG.	MAGASHANG.
1) jak, (jalak),	jek, (jelek).	1) jam.	jem.
2) j.	j.	2) jad.	jed.
3) jon.	jen, ű és ő hang- zón szótag u- tán: jön.	3) ja.	je.
4) junk.	jünk.	4) juk.	jük.
5) jatok.	jetek.	5) játok.	jétek.
6) janak.	jenek.	6) ják.	jék.

Valamint a' jelentő módnak tiszta harmadik személye, vagyis a' puszta törzsök, alapja az egész igeragasztásnak, úgy minden időnek határozatlan egyes számu tiszta harmadik személye alapja lesz azon idő' többi személyeinek: egyedül a' parancsoló mód szenved kivételt, holott nem a' harmadik, hanem a' második személy vétetik alapul, a' parancsolásnak megtámadó ereje igen természetesen legelőször is a' második személyre vitetvén.

A' második személy' rendes raga — mint a' szabályból látni — *j*, p. o. *ad-j*, *szól-j*, stb; vannak azonban több rendbeli igék, mellyek könnyebb kimondás vagy jobb hangzás végett ezen

szabálytól eltávoznak; u. m. 1) A' mellyek *s*, *sz*, vagy *z* betűvel végződnek; ezeknél a' *j* a' törzsök' végbetűjéhez hasonlóra változik, ekkép: *keres-s*, *vadász-sz*, *zúz-z*. 2) Ha a' törzsök *t* betűvel végződik, melly előtt rövid hangzó áll, mind ezen *t*, mind a' parancsoló *j*, *s*-re változik; így: *köt-j*, *vet-j* helyett mondatik *kös-s*, *ves-s*. Ide tartoznak kivételképen a' *lát*, *láss*, *lót*, *löss*; *bocsát*, *bocsáss*; és *metsz*, melly a' *met* gyökérből így formálja parancsolóját: *mess*. Ilyen az *ik*-esek közül (mellyeket tárgyrokonság és rövidség miatt itt hozunk fel) a' *tetszik* és *látszik* is, mellyek a' *tet*, *lát* gyökereket az említett mód szerint változtatják el, felvevén végül az *ikes* hajlítás' ragait, mellyekről alább leszen szó; így: *tess-em*, *láss-ék*, stb. 3) Ha a' törzsök' végső *t* betűjét *s*, *sz* előzi meg, a' *t* kimaradván, ezek kettőztetnek; p. o. *szalaszt*, *szalaszsz*, *fest*, *fess*. 4) Ha az ige-törzsök hosszú szótagon, 's ez *t*-vel végződik, a' *t*-hez *j* helyett (az imént említettek kivéve) *s* adatik; u. m. *ront*, *ronts*; *tát*, *táts*; *tanít*, *taníts*. 5) Ha az ige *sz*-szel végződik, de az nem tartozik szorosán a' gyökérhez, sem az egész ige-ragasztásban alapul nem szolgál: az *sz* kihagyatván, az előtte álló hangzó megnyújtatik 's ragúlgy adatik hozzá: p. o. *visz*, *hisz*: *vi-gy*, *hi-gy*; a' megnyújtott hangzó a' többi személyekben ismét megrövidül: *vigyünk*, *higyünk* stb.

Jegyzet. A' határozott ragasztásnak egyes számu második személyében, ha az a' könnyü kimondással nem ellenkezik, a' *ja*, *je* kihagyatván, csak a' *d* marad meg;

p. o. *adjad, add; mondjad, mondd*, stb. Ezen rövidítés-nél, ha *a' j* helyett valamely mássalhangzó kettőz-tetve áll, annak egyike szinte kihagyatik, p. o. *köt, köss, kössed, kösd*.

A' *j*-t pótoló *gy, d*-re változván, az elszámolt ígékben a' *d* kétszeresztetik, p. o. *tedd, vedd, aludd*, stb.

d) HATÁRTALAN MÓD.

Személytelen.

ni.

Személyes.

MÉLY HANGUAK.

MAGAS HANGUAK.

- 1) nom.
- 2) nod.
- 3) nia.
- 4) nunk.
- 5) notok.
- 6) niok.

1) nem ⁿ) nöm.
2) ned, nőd.
3) nie.
4) nünk.
5) netek, nőtök.
6) niök.

ⁿ) *Ö, ü* hangzónál végtag után: *nöm, nőd* stb. p. o. *öl-nöm, öl-nőd; üt-nőd*.

A' hosszú végtagu törzsökhöz könnyebb kimon-dás végett a' *ni, nom, nod*, stb. elébe *a, e* segédhang-zók tételnek, ekkép: *mond-a-ni, küld-e-nem, irt-a-nom*.

e) RÉSZESÜLŐK.

Jelen idő.

ó, hangzó után: *vó*.

ő, hangzó után: *vő*.

Mult idő.

ott.

ett, ött.

A' mult idő főkéletesen megegyezvén a' jelentő mód' mult idejével, az ott elmondottak erre is illenek.

Jövvő idő.

andó, hangzó után: vandó. endő, hangzó után: vendő.

f) ÁLLAPATJEGYZŐK.

1) ván

vén.

2) va

ve.

Jegyzetek. a) A' hangzó végű törzsökhöz ugyan hangzón kezdődő rag járulván, a' két hangzó vagy összeolvad és megnyújtatik, mint a' jelentő mód' jelen ideje' egyes második személyében 's a' mult időben; p. o. *ó, ósz, ótt; lő, lösz, lött*; kivéteik: *jő, jött*; vagy *v* segédbetűt vesznek közbe, a' törzsök' hangzója egyszersmind megrövidülvén: *o-vunk, ovék, orand, lövünk, lövénk, lövend*. Mindazáltal az *i* és *ü* végűek, mint *hi, vi; fű, bú*, stb ezen hangzókat hosszan is megtartadják, p. o. *hívunk* vagy *hívunk*, *fuvand* vagy *fúvand*.

b) Az *u, ü* a' törzsök' végső tagában, ha rag előtt röviden mondatik is — p. o. *terülhet, huztak, hülék* — rag nélkül többnyire megnyújtatik; így: *terül, vonul, nyújt, húz, űz, hül* stb.

A' cselekvőből még rendesen tehető és mivel-tető igék alkottatnak; amazok: *hat, het, emezek: tat, tet, at, et* képzők által; p. o. *ad-hat, ad-at; fut-hat, fut-tat* stb.

Megjegyeztetik, hogy a' *t*-vel végződő cselekvő igékhez, ha előttök hosszu hangzó áll, csak *at, et* járul; ekkép: *tanit-at, bocsat-at*.

14. §. SZENVEDŐ IGE.

A' szenvedő a' miveltető ígéhez ezen szótagot toldja: *atik*, *etik* vagy *tatik*, *tetik*, p. o. *ad*, *adat*, szenvedő: *adatik*.

Midőn a' szenvedő ige tehetővé lesz, a' *hat*, *het* képzőket nem utól, hanem az *ik* előtt veszi fel, p. o. *adat-hat-ik*.

Ragai és ragasztásának törvényei ugyanazok, mellyek a' cselekvő határozatlan vagyis törzsökös alaké, kivéven a' következő időket, u. m. jelentő mód' jelen, félmult és jövőndő idejét, a' parancsoló módot, az ohajtó módot; ezeket is pedig csak az egyes számban.

a) JELENTŐ MÓD.

J e l e n i d ő .

MÉLY HANGUAK.

MAGAS HANGUAK.

- 1) om.
- 2) ol.
- 3) ik.

1) em.
2) el.
3) ik.

A' jövő, mint a' jelenvaló.

F é l m u l t i d ő .

- 1) ám.
- 2) ál.
- 3) ék.

1) ém.
2) él.
3) ék.

b) OHAJTÓ MÓD.

- 1) nám.
- 2) nál.
- 3) nék.

1) ném.
2) nél.
3) nék.

c) PARANCSOLÓ MÓD.

1) s-sam.		1) s-sem.
2) s-sál.		2) s-sél.
3) s-sék.		3) s-sék.

Az itt előadott ragokat kivéve, minden egyéb a' cselekvők' ragasztását illető szabályok 's kivételek ide is alkalmazandók. Innen van, hogy a' szenvedő' törzsüke *t*-vel 's rövid szótaggal végződven, a' *t-j* helyett *s-s*-el pótoltatik.

Jegyzet. Midőn a' szenvedés nem nyilván külső ok által hozatik elő, hanem mintegy belsőképen, 's bel okokból származik, vagy látszik származni, és a' szenvedés' okaira nem ügyelve szólunk: a' cselekvő *ódik*, *ődik* képzőt vesz fel. E' szerint valamint hibásan mondanók: a' török *meggyőződött* az orosz által, szintűgy hibás volna ellenben így szólani: a' gondolkozó elme meg nem *győzetik* a' halhatatlanságról; amott *meggyőzetett* itt *meggyőződik* állnak egyedül helyesen. Így mondjuk: *becsapódik* az ajtó, mert úgy látszik, minth ön erejéből tenné ezen mozgást.

15. §. KÖZÉP IGÉK.

A' közép igék vagy *ik*-esek, p. o. *küzködik*, *vonódik*, *múlik*; vagy *ik*-telenek, mint: *foly*, *jő*, *terem*, *mozog*; — amazok a' szenvedőket követik a' ragasztásban, p. o. *küzköd-öm*, *vonód-ol*, *múl-ék*, *küzköd-jék*, *vonód-ám* stb; ezek a' cselekvők' határozatlan formáját, p. o. *foly-ok*, *jő-sz*, *terem-jen*, *mozog-nék*.

Jegyzetek. a) Mind a' két rendű közép igék közt vannak, mellyek néha cselekvő értelmet 's így a' határozott forma' ragait is felveszik: p. o. *elalussza* idejét, *megüli* lovát, *körülfolyja* a' várost stb.

b) Az *ik*-esek közül azok, mellyek' törzsökéhez

az *ik* elmaradhatlanúl kötve van, millyenek: *gondolkodik, elmélkedik, aluszik* stb, a' szenvedés' ragait változtatlanúl megtartják. Olly mondásokban, hol az *ik*-et a' szokás a' törzsökből kihagyja, az ige minden egyéb időkbén 's módokban is cselekvőleg ragasztatik, mint p. o. *megeesz a' farkas, parancsolólag! egyen meg* (nem *egyék meg*) a' farkas stb.

c) Vannak olly közép igék' törzsökei, mellyekben az *ik* az ingadozó divat szerint majd jelen van, majd kihagyatik, millyenek: *omol, omlik; bomol, bomlik; romol, romlik; tündököl, tündöklök* 's több effélék, mellyek, minthogy két törzsökűek, ragasztások is kétféle, 's bennök a' zavar az által távoztattatik el, ha az *omol, bomol, romol*, stb a' kétes helyeknél megtartják hangzóikat, midőn az az *ik* előtt kihagyatik, p. o. *omol, omlik*, félmultjok: *omolék, omolál, omola; omlám; omlál, omlék*, stb.

Ilyenek még: *tün, tűnik; vál, válik; szün, szűnik; tenyész, tenyészik; enyész, enyészik; villan, vilálanik; robban, robbanik; úsz, úszik; mász, mászik; csúsz, csúszik*. Ezek kétképen ragaszthatók.

d) Ezek: *foly, rogy, hull, lép, ik-telenül* ragasztassanak. *Múl, nyúl, hibáz*: cselekvők; *múlik, nyúlik, hibázik*: közép rendűek.

e) Legtöbb nehézség mutatkozik azon igéknél, mellyek, *az, ez, őz* képzők által származnak; ezekről talán a' következőket lehetne megállapítani:

α) Azon igék, mellyek a' kitett képzők által *ik*-es igékből alkottatnak, rendszerint a' származékban is *ik*-kel toldassanak, p. o. *álmadik, álmadozik*. Ide tartoznak, mellyek ezen összetett képző által *adoz, edez* ugyan *ik*-es igékből lesznek, p. o. *romlik, romladozik; bomlik, bomladozik; török, türedezük; nyitlik, nyitladozik*.

β) Melly igék *ik*-telen törzsökből *adoz, edez, az,*

ez, öz képzőkkel származnak, a' származékban is inkább *ik*-telenek maradjanak, p. o. *marad*, *maradoz*; *szalad*, *szaladoz*; *fúlad*, *fúladoz*; *izzad*, *izzadoz*; *ing*, *ingadoz*; *reng*, *rengedez*; *hervad*, *hervadoz*; *szárad*, *száradoz* stb.

γ) Midőn illy igék nevekből képeztetnek, hacsak nem nyilván cselekvő jelentésűek, *ik*-kel toldassanak. Innen ezen névből: *por*, a' *porol*, *poroz* igék cselekvők, a' *porlik*, *porzik* középrendűek; illy különbség van a' *vész* és *vészik* között; *virágozik* és *virágoz* (*fel*).

f) Az *ik*-es igékből származott tehető igék is általában *ik*-kel toldatnak meg; p. o. *nyug-szik*, *nyug-hat-ik*; *fek-szik*, *fek-het-ik* stb.

16. §. RENDHAGYÓK ÉS HIÁNYOSAK.

Vagyon, *van*.

Én vagyok, *te vagy*, *ő van* (*vagyon*), *mi vagyunk*, *ti vagytok*, *ők vannak* (*vagynak*). Egyéb időit a' *val* és *vel* törzsökből kölcsönözi: *vala*, *volt*, *volna*, *való*, 's ezen igéből; *lesz*, t. i. *legyen*, *lenni* stb.

Nincs, *nincsen*, *nincsenek*. *Sincs*, *sincsen*, *sincsenek*.

Megy, *megyen*, *men*.

Én megyek, *te mégy* (*mész*) *ő megy* (*megyen*, *mén*), *mi megyünk*, *ti mentek*, *ők mennek*. Egyéb időket a' *men* törzsökből veszen.

Lesz, *tesz*, *vesz*, *visz*, *hisz*.

Leszek vagy *lészek*, *leszesz* vagy *lészesz*, 's rövidítve: *lészsz*; *lesz*, *leszen* vagy *lészen*. Többes szám: *leszünk*, *lesztek*, *lesznek*. A' *vesz* és *tesz* hasonlóképen ragasztatnak. *Hiszek*, *hiszesz*, *hisz* vagy *hiszen*, stb. Ezen igék inkább hiányosak

mint rendhagyók, 's minden rendtelenségök csak abban állana, hogy különböző törzsekből veszik ragasztásaikat. Így a' jelentő mód' jelen ideje vétetik a' fönn kitett törzsekből: *lesz, tesz* stb; minden egyéb módok 's időök pedig vétetnek ezen pusztá gyökökből: *le, te, ve, vi, hi*; a' félmult: *leve, teve, veve, vive, hive*, vagy az *ön* névmással megtoldva 's a' potló *e*-t kihagyva, *lön, tön, vön, lön, tönnek, vönnek*. A' régieknél *vün* és *hün* is divatban voltak. Mult idő: *lett, tett, vett, vitt, hitt*. Jövő idő: *leend, teend, veend, viend, hiend*. Parancsoló: *légy, tégy, végy, vígy, hígy*. Részesülő: *levő, tevő, vevő, vivő, hívő, leendő* stb. Innen képeztetik a' tehető ige is: *lehet, te-het, ve-het, vi-het, hi-het*; valamint a' miveltető is: *te-tet* vagy *tétet*, *ve-tet* vagy *vétet*, *vi-tet*, *hi-tet*, 's a' főnevek: *lét, tét, vét* vagy *vétel, vitel, hit, hitel*. Az ohajtó 's a' határtalan mód' ezen megtoldott gyökökből vétetnek: *len (le-ön), ten, ven, vin, hün; lenne, tenne, venne, vinne, hünne; lenni, tenni, venni, vinni, hinni*.

Eszik, iszik.

E' két ige az ikes hajlítást követi egészen; a' törzsek mindazáltal ugyanazon változásokat szenvedí, mellyeket a' most eléadottaké; mondatik tehát: *eszem, iszom, evém, iandik, evő, ihatik, etet* vagy *étet* stb; egyedül a' parancsoló mód' második személye vétetik ki, mellyben a' gyökérbeli *e* és *i* rövidék maradnak: *egyél, igyát*;

a' mult idő' egyes harmadik személyének pedig szokottabb formája: *evett, ivott.*

dik vagy *szik* végűek.

Vannak számos közép igék, melyekben az *ik* toldalékot *od, ud, ed, üd* helyett *sz, osz, usz, esz, üsz* képzők előzik meg; p. o. *öregszik, nyugoszik, aluszik, vénheszik, feküszik* ezek helyett: *öregedik, nyugodik* stb. Ezen igék a' *d*-és képzőkkel rendes ragasztásuak; az *sz*-esekkel ellenben a' most előadottakat (*eszik, iszik*) követik; p. o. *aluszom, aluvám, alugyék, alunnám, alunni, aluvó, aluva.* Kivétetik a' mult idő' egyenes harmadik személye, mely a' *v*-t kilöki, így: *alutt, fekütt*; 's a' jöendő, mely azt ismét megtartja: *aluvandik, feküvendő.*

Megjegyezzük még; a) hogy az illetén igék, ha két tagu gyökekből származnak; a' jelen időt kivéven, melyet kétféleképp formálnak: többnyire a' rendes ragasztást követik; p. o. *hidegszik* v. *hidegedik, hidegedem; vénheszik* v. *vénhedik, vénhedjék, vénhednék.*

b) Az egytagu gyökerűek, 's a' *haraguszik* és *cselekszik* igékben, a' végtagi hangzó többnyire kihagyatik; p. o. *alszik, fekvék, haragvám, cselekvő.*

17. §. IGEHATÁROZÓK.

Ezek közül leginkább azokat jegyezzük fel, melyek' írásmódja felől kérdés támadhatna.

Ezen kérdésre: *hol?* felel: *fönn* v. *fenn, benn, künn, lenn.*

Jegyzet. Ellenkezőnek látszik ugyan, hogy a' *benn* mint rag egy *n*-nel, külön állva két *n*-nel íratik; de arra látszik hajlani a' nyelv szokás, hogy né-

melly egytagú szavakat nagyobb hatáság végett megnyújtson: a' *benn* szót egyébiránt az is védi, hogy az, a' személyragok előtt is két *n*-nel mondatik: *ben-nem*, *benned*, *benne* stb.

Alúl, *fölül*, *elől* (az *elül* helyett hibás szokásból *elől* használtatik), *hátról*, *kívül*, *belül*, *innen*, *túl*, *itt*, *ott*, *ittén*, *ottan*, *sehol* *sehonnan*, *szanaszét*, *szerteszél-lel*, *messze*, *távúl*, *közel* stb.

A' *föl* és *fel* minden származékaiban majd *e*-vel, majd *ö*-vel használtathatik, a' mint azt a' szebb hangzás vagy különböztetés megkívánja; így a' *fenn*, *fönn*, a' *kinn*, *künn* is mind kétképen.

Ezen kérdésre: *hova*, *merre*, *melly*, *melly felé*?
Ide, *amoda*, *idébb*, *amodább*, *erre*, *arra*, *messze*, *messzire*, *mindenüvé* (*ve*) vagy *mindenhova*, *sehova* (*mindenhová*, *sehová*), *föl* vagy *fel*, *alá*, *le*, stb.

E' kérdésre: *honnán*? *Innen*, *onnan*, *fölül-ről*, *másunnan* vagy *máshonnan*, *messzünnen*, *mindenünnen*.

E' kérdésre: *meddig*? *Addig*, *eddig*, *mindig*, *örökön*, *örökké*, *örökkétig*.

E' kérdésre: *mikor*? *Akkor*, *ekkor*, *most*, *mostan*, *ezentúl*, *aztán*, *hajdan*, *rég*, *régen*, *régen-te*(*n*), *eleinte*(*n*), *elejente*, *ifjanta*(*n*), *soha*, *minden-ha*, *taval*, *annak utána*, *mindjárt*, *délest*, *estve*, *este*, *éjtszaka*, *éjjel*.

Melly igehatározók *an*, *on*, *en*, *ön*, hangzó után *n*-nel képeztetnek, állandóan egy *n*-nel irassanak: *dát-ran*, *röviden* stb. Az *ül*, *ül*-lel végződők változtatva hosszúak v. rövidek lehetnek: *rosszúl* v. *rosszul*; végre a' *szer*, *e-s* gyökérhez kapcsolatik: *egyszer*, *kétszer*; az *ö*-shez *szür*: *ötszür*, *többszür*.

Az *an*, *on*, *en*, *ön*, *ül*, *ül* képzőkre a' ragoknál

tett észrevételek szinte illenek. Innen ámbár mondhatók: *bátoran*, mégis szokottabb: *bátran*; ilyenek *jól*, ebből: *jóúl*; *bőven* stb. *Könnyű*, *szörnyű*, *ifjú*, *szomjú* véghangzójokat el is hagyhatják: *könnyen*, *szörnyen*, *ifjan*, *szomjan* stb.

Az igék, midőn némelly igehatározókkal összetételnek — mellyek: *meg*, *föl*, *le*, *ki*, *be*, *el* — minden kötjel nélkül kapcsoltnak; elválasztatnak azonban, ha az igehatározó, az értelem úgy kívánván, hátra tételik.

H A R M A D I K C Z I K K E L Y.

R É S Z E C S K É K.

18. §. KÖTSZÓK.

És vagy hiányjellel *'s*, *is*, *meg*, *ismét*; *nem* és *sem* tagadók; *ne* és *se* tiltók. *Akár* vagy *akar*, *mihelytt*, *mihelyest*, *annál*, *mennél* vagy *minél* stb.

19. §. INDULATSZÓK.

Ah, *oh*, *hah*, *hajh*, *vajh*, *vajmi*, *vajki*, *valljon!* *beh*, *hé*, *hejh*, *no*, *nosza*, *ej*, *ejnye*, *ahha* stb.

757552

TARTALOM.

Előszó az első kiadáshoz

Előszó a' második kiadáshoz

ELSŐ SZAKASZ : Helyesírás

1 §. Betűk

2 §. Tulajdon nevek és idegen szavak

3 §. Szótagolás

4 §. Írási jelek

5 §. Nagy kezdő betűk

MÁSODIK SZAKASZ : Szóragasztás

I. Cikkely : Név.

6 §. Személyragok

7 §. Helyragok

8 §. Különféle ragok

9 §. Független névhatározók

10 §. Melléknév

11 §. Számnevek

12 §. Névmasok

II. Cikkely : Ige 23

13 §. Cselekvő ige 24

14 §. Szenvedő ige 32

15 §. Közép ige 33

16 §. Rendhagyók és hiányosak 35

17 §. Igéhatározók 37

III. Cikkely : Részecekkék. 39

18 §. Kötözők 39

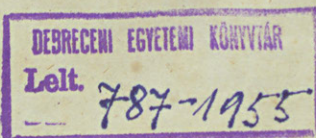
19 §. Indulatszók 39

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR

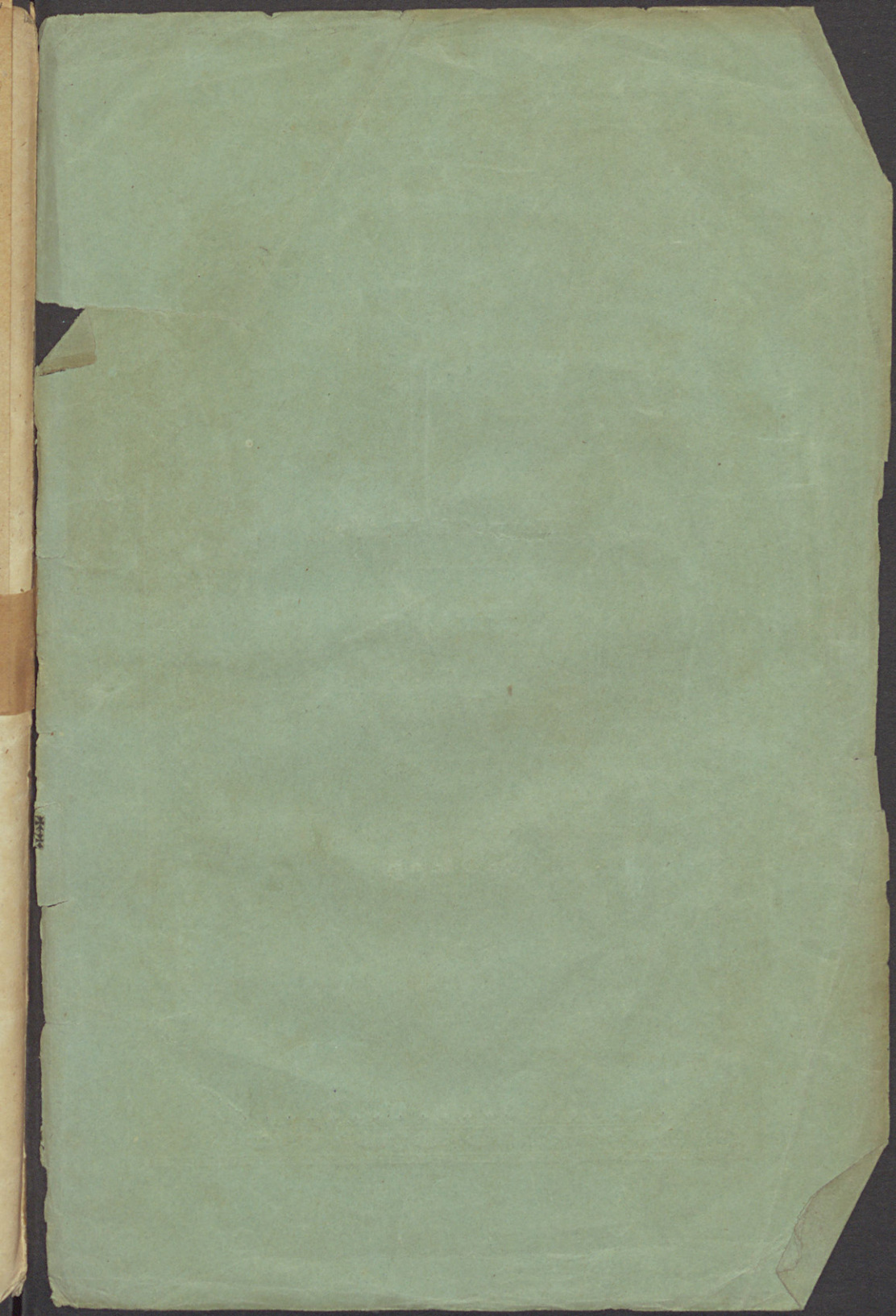
Lelt. 787-1955

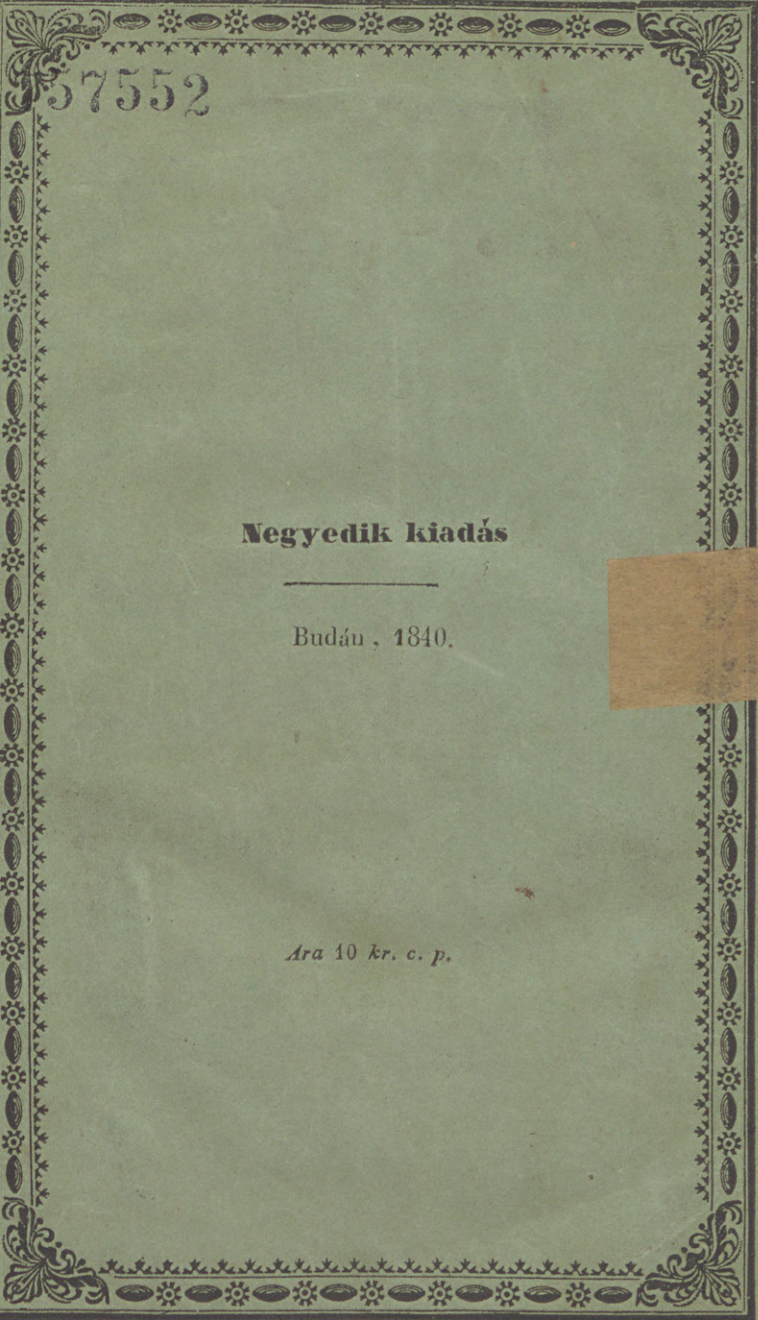
TARTALOM.

E lőszó az első kiadáshoz	III
Előszó a' második kiadáshoz	V
ELSŐ SZAKASZ : Helyesírás	7
1 §. Betűk	7
2 §. Tulajdon nevek és idegen szavak	8
3 §. Szótagolás	10
4 §. Írási jelek	10
5 §. Nagy kezdő betűk	12
MÁSODIK SZAKASZ : Szóragasztás	13
I. Cikkely : Név.	13
6 §. Személyragok	13
7 §. Helyragok	13
8 §. Különféle ragok	13
9 §. Független névhatározók	13
10 §. Melléknév	13
11 §. Számnevek	13
12 §. Névmasok	13
II. Cikkely : Ige	13
13 §. Cselekvő ige	13
14 §. Szenvedő ige	13
15 §. Közép ige	13
16 §. Rendhagyók és hiányosak	13
17 §. Igehatározók	13
III. Cikkely : Részecskék.	13
18 §. Kötszők	13
19 §. Indulatszók	13

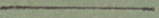
787-1955

57552

Negyedik kiadás

Budán , 1840.

Ara 10 kr. c. p.

